

ПРОМЕНА ВИСИНЕ ИЗДРЖАВАЊА УТВРЂЕНЕ
СУДСКИМ ПОРАВНАЊЕМ

1. — У једном случају у коме се поставило питање може ли се на основу чл. 39 Основног закона о односима родитеља и деце тражити промена висине издржавања ако је она била раније утврђена судским поравнањем, Врховни суд НР Хрватске дао је потврдан одговор. Образлажући свој став, овај суд је навео и следеће:

„Другостепени суд би доиста по службеној дужности имао да провери наводе жалитеља који указују на то да се парница води о предмету о коме је већ закључена судска нагодба (чл. 312 и 343, ст. 2, т. 9, Закона о парничном поступку) ако би се радило о нагодби којом се и за будуће време коначно решава спор међу странкама.

„Међутим, у конкретном случају предмет спора је законско издржавање што га туженик као отац мора пружити свом детету. Висина доприноса равна се, међу осталим, према потребама издржаваног и могућностима родитеља. У току времена могу се околности од којих зависи висина мењати. Стога се и предвиђа да се може повисити, снизити или укинути издржавање досуђено правомоћном пресудом ако су се измениле околности на основу којих је одлука донесена (чл. 39 Основног закона о односима родитеља и дјете). Што важи за правомоћну пресуду, важи и за судску нагодбу (упореди и чл. 35 Основног закона о односима родитеља и дјете, према коме одрицање од права на издржавање нема правног учинка, па нити одрицање од права на повишење доприноса ако то оправдавају околности настале иза нагодбе).

„Из наведеног следи да се туженик неосновано позива на битну повреду одредаба парничног поступка што је другостепени суд пропустио проверавати наводе жалитеља о већ судски нагођеној ствари.”

(Пресуда Врховног суда Народне Републике Хрватске Рев. 1341/60 од 10 децембра 1960, објављена у *Збирци судских одлука*, књ. V, св. 3, Београд, 1960, одлука бр. 311, с. 54.)

Усвајајући став Врховног суда НР Хрватске додаћемо њему у прилог и нека своја размишљања.

2. — Једна од важних одлика правне природе законске обавезе издржавања јесте немогућност повериоца издржавања да располаже било у ком виду својим правом. Ова њена одлика потиче из личног карактера права и обавезе издржавања а истовремено она одражава и саму суштину законске обавезе издржавања.

Законска обавеза издржавања има за сврху пружање средстава за живот одређеном лицу које је доспело у положај да не може сопственим снагама да осигура своју егзистенцију. Та средства му дугује његов сродник који је у конкретном случају тачно одређен. Право и обавеза издржавања, према томе, постоје између одређених лица. Поред тога, сви елементи законске обавезе издржавања која делује између њих: услови постојања, висина дуга, начин извршавања обавезе и др. одређују се управо с обзиром на личност тих субјеката јер су и условљени њиховим личним ситуацијама. Исто тако и промена висине дуговања или начина извршења обавезе могу настати само као последица одговарајућих промена у тим њиховим личним ситуацијама.

У том смислу може се говорити о немогућности располагања правом на издржавање као о суштинској одлуци законске обавезе издржавања која потиче из њеног личног карактера. Отуда је лако разумљиво што у законодавству нигде нећемо наћи одредбу којом би немогућност располагања била нормирана изричито. Таква одредба заиста није ни потребна, поред већ изнетог, још и стога што готово сваки пропис из области законске обавезе издржавања посредно изражава управо ту идеју.

3. — Има, међутим, један облик располагања правом на издржавање који је у нашем праву оглашен ништавим на директан начин. Једним прописом, који се иначе хармонично уклапа у систем правила о регулисању законске обавезе издржавања, одређено је да: „Одрицање од права на издржавање нема правног дејства” (В. чл. 35 ОЗОРД).

Намеће се питање зашто је одрицање од права на издржавање изричито нормирано? Одрицање од права је такође располагање правом и немогућност одрицања такође проистиче из природе законске обавезе издржавања. Уз то, сигурно је да нема никог ко би и покушао да тврди, кад тога текста не би било, како се поверилац издржавања може пуноважно одрећи свога права.

Изгледа да је пропис из чл. 35 ОЗОРД донет првенствено из практичних разлога. У животу скоро да и нема случајева да поверилац издржавања располаже својим правом на неки други начин изузев тако што га се одриче. У ствари, у свести људи усађено је схватање да се право на издржавање не може, на пример, пренети на другог или сл. пошто је дато неком лицу управо да би одржао живот. О одрицању од права, међутим, постоји и друкчије схватање. Баш због тога пропис из чл. 35 пружа судији потребно средство да лако и брзо расправи ту ствар позивајући се просто на тај текст.

4. — На први поглед изгледа немогуће и замислити да се поверилац издржавања одрекне свога права јер он нема средстава за живот и неспособан је за рад, па ће стога одрицањем довести у питање свој опстанак. Међутим, у одређеним околностима може доћи до тога и пракси нису непознати случајеви одрицања од права на издржавање.

У ситуацији кад не може да обезбеди свој опстанак сопственим снагама, поверилац издржавања ће често пристати да се за једну суму новца, коју би му дужник одмах исплатио, одрекне свога права у будућности. С обзиром на положај у коме се налази лице које има право на издржавање, оно неће увек моћи да се одупре таквој понуди. Некада ће он прихватити овакву или сличну понуду и из других разлога: ако се, на пример, плаши дужникове касније инсолвентности, или ако би добијену суму новца могао тако да искористи да њоме успешно обезбеди своје издржавање у будућности и сл.

До одрицања од права на издржавање може доћи и на бази спорузма између дужника и повериоца, при чему дужник, поред суме новца или неке друге имовинске вредности, обећава да ће учинити и што друго, на пример пристати на развод брака, признати ванбрачно очинство и др.

5. — Одрицање од права на издржавање појавило се у пракси, поред изложених, и у неким другим облицима. Ево неколико примера о томе.

У једном случају је туженику, пошто је брак разведен, наложено да тужиљи, својој бив. жени, плаћа издржавање. У жалби је туженик истакао приговор пресуђене ствари по основу поравнања којим се тужиља одрекла права на издржавање за шта је примила извесну суму новца. Одбијајући жалбу, Врховни суд НР Србије је у образложењу навео:

„Уговор који обавезу издржавања између брачних другова условљава без обзира на услове из чл. 13 и 70 ОЗБ, нема правне важности [...] с обзиром да тужиља има право по наведеним законским прописима на издржавање од туженика. Наведено поравнање, којим се тужиља одрекла свога права, без икаквог је правног дејства пошто је у супротности са правом тужиље које она има на основу наведених законских прописа.“ (1)

У овој пресуди се види да је суд огласио ништавим одрицање од права на издржавање, не позивајући се на чл. 35 ОЗОРД већ на прописе којима се одређују услови постојања обавезе издржавања између брачних другова. Истина, суд је овде имао да расправља и о споразуму поводом издржавања који су брачни другови склопили пре развода брака, па је позивање на чл. 13 и 70 ОЗБ разумљиво. Ипак је суд могао решити ову ствар просто позивајући се на чл. 35 ОЗОРД. Што он то није учинио може се објаснити управо идејом коју смо већ изнели. Немогућност одрицања од права на издржавање, као облика располагања тим правом, провејава кроз сваки кропис о законској обавези издржавања тако да је свако одрицање ништаво чак и када не би било текста из чл. 35 ОЗОРД.

У другом случају, још из 1947, окружни суд је одбио захтев тужиље за издржавање по разводу брака, позивајући се на поравнање којим се она одрекла тога права. Уважавајући жалбу, Врховни суд НР Србије је навео исте разлоге као и у претходном случају (2). Истичемо да је овај случај суђен још пре доношења Основног закона о односима родитеља и деце, дакле, пре но што су донети општи прописи о законској обавези издржавања, и посебно, пре но што је одрицање од права на издржавање оглашено ништавим.

Навешћемо и случај када је окружни суд по разводу брака наложио родитељу, коме дете није поверено на чување, да плаћа допринос за детиње издржавање. По његовој жалби у којој је тврдио да се детиња мати одрекла у име детета тога доприноса, Врховни суд је потврдио првостепену пресуду и позивајући се на чл. 35 ОЗОРД огласио то одрицање ништавим (3). Узгред напомињемо да је одрицање од права на издржавање које би учинио родитељ у име свог малолетног детета, у оваквом случају предупређено и на други начин. Прописом из чл. 68 ОЗБ одређено је да суд по службеној дужности одлучује пресудом којом разводи брак о чувању, васпитању и издржавању деце разведених родитеља. Судови ово правило строго поштују (4).

(1) В. пресуду Врховног суда НР Србије Гж 108/49 од 27 јануара 1949, објављену у Збирци одлука врховних судова, I, Београд, 1952, одлука бр. 180, с. 190.

(2) В. решење Врховног суда НР Србије Пл 240/47 од 7 марта 1947, објављено у Збирци одлука врховних судова, I, Београд, 1952, одлука бр. 216, с. 219.

(3) В. пресуду Врховног суда НР Србије Гж 3394/54 (Из евиденције Врховног суда НР Србије).

(4) В. на пример, одлуке Врховног суда НР Србије: Гж 1832/53, Гж 3078/53, Гж 3558/55 (Из евиденције Врховног суда НР Србије).

6. — Наведени и слични случајеви одрицања од права на издржавање били су у пракси доста бројни (5). Међутим, одлучан став судова и устаљена пракса строгог поштовања прописа из чл. 35 ОЗОРД учинили су да се у пракси врховних судова већ више година слични случајеви не могу наћи. Уколико их уопште још има, они се окончавају пред нижим судовима.

7. — У образложењу пресуде Врховног суда НР Хрватске, поводом које и пишемо ове редове, видимо да се суд позива и на чл. 35 ОЗОРД. Тим прописом је одрицање од права на издржавање оглашено ништавим. Да видимо шта све обухвата тај текст.

Право на издржавање садржи неколико овлашћења чијим вршењем поверилац издржавања реализује своје право управо у складу са сврхом коју има законска обавеза издржавања. Поверилац, тако, има право да тражи да му се из оправданих разлога издржавање не даје у природи већ у новцу (в. чл. 38, ст. 2, ОЗОРД). Он, даље, има право да тражи да се услед измењених околности раније утврђена висина издржавања промени. Поверилац може тражити да му се издржавање даје и по привременој мери у складу са правилима парничног поступка. Најзад, он има право да тражи и уређење низа техничких елемената око извршења обавезе.

Сва ова овлашћења чине целину и само ако се поверилац, према околностима случаја користи сваким од њих, може бити речи о реализовању његовог права. Свако сужавање права на издржавање дира у саму суштину тога права па стога излази да се поверилац према чл. 35 ОЗОРД не може пуноважно одрећи ниједног од поменутих овлашћења, као што се не може одрећи ни од права на издржавање у целини.

8. — Тиме, међутим, још није исцрпљен домаћај прописа из чл. 35 ОЗОРД. Под удар ништавости по томе пропису долази не само одрицање од права у целини или одрицање од неког овлашћења која оно садржи. Њиме је обухваћено и поравњање као и сваки споразум који би било у чему окрњио повериочево право у будућности.

Суштину поравнања чини договор страна којим они на основу узajамног попуштања регулишу своја права и обавезе. При том је свеједно да ли је реч о судском или вансудском поравњању. И једно и друго представља неко попуштање па према томе и неко одрицање. Посматрано под углом законске обавезе издржавање, у случају поравнавања треба и поверилац и дужник да у нечему попусте. Тиме се поверилац издржавања путем споразума са дужником, у ствари одриче од дела свога права. Сасвим је свеједно који је део у питању.

Не види се разлог да се и поравњање око издржавања не огласи ништавим. Међутим, у пракси су случајеви поравњања веома чести и судови их у извесним случајевима признају као пуноважне. Ти се случајеви односе искључиво на поравнање поводом висине издржавања.

Ево неколико таквих случајева. У једном од њих је детиња мати, којој је дете било поверено на чување после развода брака, тражила пове-

(5) В. на пример, одлуке Врховног суда НР Србије: Гзз 2/49, Гж 111/49, Гж 137/51 (Из евиденције Врховног суда НР Србије).

ћање доприноса који отац плаћа за детиње издржавање због промењених околности. До тада је отац давао 1.500 динара месечно а мати је сада тражила 3.000.— динара месечно. Парничари су се пред судом поравнали да то буде 2.000.— динара месечно (6). У другом случају је тужила тражила да јој туженици, њена два сина, плаћају сваки по 2.000.— динара на име издржавања. Закључили су судско поравнање да јој плаћају сваки по 1.600 динара (7). Навешћемо и случај када је на захтев тужиле да јој синови плаћају по 1.500 динара месечно за издржавање дошло до судског поравнања по коме [...] тужила добија за живота право да ужива њихово непокретно имање у Б." (8).

Може се рећи да цитирани случајеви представљају устаљену судску праксу.

9. — Да ли се стране могу пред судом пуноважно поравнати око висине издржавања? Али, да видимо најпре да ли је ту уопште реч о поравњању око права на издржавање?

Висина издржавања одређује се према повериочевим потребама а сразмерно дужниковим могућностима. У свим случајевима издржавања, изузев неколико хиљада када о томе према статистичким подацима у нашој земљи решава суд, висина издржавања утврђује се прећутним или изричитим споразумом страна. Често се током споразумевања, до висине издржавања долази управо тако што свака страна унеколико одступи од онога што тражи, односно нуди, па се до резултата дође на основу поравнања. Ако на тај начин утврђена висина одговара оној до које би се дошло применом законских прописа о одређивању висине издржавања, онда је она несумњиво законита а склопљено поравнање пуноважно.

Има ли неке разлике ако о овој ствари дође до поравнања пред судом? Остављајући по страни разлике у процесноправним дејствима судског поравнања, суштинске разлике нема. У случају када тужилац тражи на име издржавања 2.000 динара месечно наводећи своје разлоге, а тужени понуди 1.000 динара месечно тврдећи да више не може да плаћа, па се преговарајући о томе сложе на суму од 1.500 динара месечно и ако уз то суд, пратећи преговоре парничара и ценећи на основу доказа њихове наводе, утврди да је та сума у складу са повериочевим потребама и дужниковим могућностима, не види се зашто такво поравнање не би било пуноважно. Штавише, оно је не само пуноважно већ пружа више доказа о својој законитости од вансудског поравнања. Суд, наиме, по службеној дужности води рачуна и будно пази да стране својим поравнањем не иду за тим да располажу захтевима којима по закону не могу располагати (в. чл. 3, ст. 3 и чл. 310 Закона о парничном поступку).

Да ли се, према томс, поравнањем у оваквом случају дира у право на издржавање? Одговор је одречан. Повериочево право остаје нетакнуто, а поравнање о висини издржавања је само добар начин да се та висина одреди у конкретном случају. Поверилац издржавања се поравнањем око висине издржавања не одриче ниједног дела свога права већ пристаје

(6) В. пресуду П Среског суда у Београду, Г 1332/56 (Из архиве тога суда).

(7) В. пресуду истог суда Г 3099/56 (Из архиве тога суда).

(8) В. пресуду истог суда Г 2900/57 (Из архиве тога суда).

на одређену, мању суму од оне које је тражио, увиђајући да је она у складу са његовим потребама и дужниковим могућностима. Зобг тога је поменута пракса законита.

10. — Осим тога што је законито, судско поравнање око висине издржавања има и друге добре стране. Суд ће увек кад за то има услова и чим то стране желе прихватити поравнање, па ће чак и припомоћи да до њега дође. То ће суд чинити добрим делом и стога што му се тиме олакшава иначе ни мало лак посао око утврђивања висине издржавања. Суд ће то чинити још и више из разлога што спор окончан поравнањем, дакле споразумом страна око висине издржавања пружа пуно основа нади да ће такву пресуду дужник и извршавати. Узгред само напомињемо да се тим путем управо и постиже потпуније остварење сврхе законске обавезе издржавања.

Према томе судско поравнање о висини издржавања јесте законито исто онако као што је то и сваки други споразум између повериоца и дужника или судска одлука под условом да је заснована на правилу које поставља закон за одређивање висине издржавања.

11. — Али ако смо утврдили да је одређивање висине издржавања судским поравнањем законито, то не значи да оно може имати друкчији значај или дејства у поређењу са другим могућим начинима утврђивања висине издржавања. Отуда се у образложењу пресуде, поводом које смо изнели неколико мисли о питањима поравнања око права на издржавање, с правом истиче да нема битне повреде одредаба парничног поступка у томе што је другостепени суд одбио да проверава навод жалбе „[...] о већ судски нагођеној ствари”. У овом случају је реч о поравнању око висине издржавања а такво је поравнање пуноважно само док постоје околности на којима се заснива (одређено стање потреба повериоца и могућности дужника издржавања). Са променом у тим околностима могуће је, на захтев једне или друге стране, а у складу са чл. 39 ОЗОРД, изменити раније утврђену висину издржавања. Остаје без икаквог утицаја, као што смо показали, што је та висина раније била утврђена судским поравнањем између дужника и повериоца.

Свако друго решење било би у супротности са текстом из чл. 35 ОЗОРД по коме је одрицање од права на издржавање ништаво. Истовремено оно би било противно и основној сврси коју треба да оствари законска обавеза издржавања.

Владан Станковић

СУКЦЕСИЈА ПРАВА НА НАКНАДУ НЕИМОВИНСКЕ ШТЕТЕ

У погледу наслеђивања права на накнаду имовинске штете нема размимоилажења међу правним писцима нити међу законцима: право на накнаду имовинске штете, попут осталих имовинских права, прелази на наследника оштећеника. При том је без значаја да ли је оштећеник за живота био подигао тужбу и уопште да ли је на неки начин испољио